

Literatura

- Ananičev, A. V.: *Problemy okružajuščej sredy, energii i prirodných resursov*. Moskva, Nauka 1978.
- Bedjaoui, M.: *Are the World Food Resources the Common Heritage of Mankind?* In: *Indian Journal of International Law* 1984, No. 4.
- Dokumenty Hospodářské a sociální rady OSN, E/4667*. New York 1969.
- Fábry, V. a kol.: *Právní aspekty péče o životní prostředí*. Praha, UK 1985.
- Gorbačov, M. S.: *Přestavba a nové myšlení pro naši zemi a pro celý svět*. Praha, Svoboda 1987.
- Haar, J.: *Land Use Planning*. London 1971.
- Chozin, G. S. – Vasiliev, V. S. – Pisarev, V. D.: *Ekológia a medzinárodné vzťahy*. Bratislava, Pravda 1982.
- In Defence of the Earth. The Basic Texts on Environment*. Nairobi, UNEP 1981.
- Madar, Z.: *Životní prostředí*. Praha, Orbis 1973.
- Madar, Z. – Mencer, G.: *Právní aspekty mezinárodní ochrany životního prostředí*. Praha, Horizont 1980.
- Marx, K. – Engels, B.: *Spisy*, sv. 20. Praha, Svoboda 1966.
- Mencer, G.: *K otázce mezinárodně právní ochrany životního prostředí*. *Právník* 1973, č. 7.
- Philosophy and the Ecological Problems of Civilisation*. Moscow, Progress Publishers 1983.
- Potočný, M.: *Deklarace zásad mírového soužití*. Praha, Acta Universitatis Carolinae 1972.
- Potočný, M.: *Mezinárodní právo veřejné*. Praha, Panorama 1978.
- Rezoluce VS OSN 32/XXIX z 12. 12. 1974. I*: *Charta ekonomických práv a povinností států*. Praha, IÚ OSN 1975.
- The Law of the Sea*. New York, United Nations 1983.
- Timošenko, A. S.: *Formirovanije i razvitije meždunarodnovo prava okružajuščej sredy*. Moskva, Nauka 1983.
- Toynbee, A. J.: *Study of History*. London, Oxford University Press 1964.
- Tunkin, G. I.: *Meždunarodnoje pravo*. Moskva, Juridičeskaja literatura 1982.
- UNEP 14th Governing Council. Environmental Policy and Law* 1987, No. 3–4.
- World Eco-crisis*. Wisconsin, University Press 1972.

Резюме

И. Годкова: Международные аспекты охраны и создания окружающей среды

Статья рассматривает некоторые проблемы, связанные с охраной и созданием окружающей среды на международном уровне. В введении автор указывает на определенные традиции этих стремлений и проводит анализ корней современной глобальной экологической угрозы.

Далее текст разделяется на две основные части: объекты международной экологической охраны; субъекты международной экологической охраны.

Первая часть посвящается определению и контекстуальному анализу основных понятий: мировая экосистема, окружающая среда как глобальная проблема, общее наследие человечества.

Вторая часть рассматривает субъекты международной экологической охраны, в частности, на уровне государственных единиц. В этой связи здесь сопоставляются основные категории международного права – государственный суверенитет, суверенное равенство, международное сотрудничество и ответственность государства – с потребностями глобальной охраны окружающей среды.

Résumé

I. Hodková: The International Aspects of Environmental Protection and Conservation

The article inquires into some problems arising in the context of the international protection and conservation of human environment. Starting with some historical reflexions it pursues the gradual development of the present global ecological threat.

The text is divided into two main parts: Objects of the international ecological protection; Subjects of the international ecological protection.

The first one deals with the definition and context analysis of the main concepts: The world ecosystem, global environmental problem, common heritage of mankind.

The second one pays attention to the subjects, predominantly at the level of States. Within that framework it confronts some of the paramount principles of international law – the sovereignty of States, sovereign equality of States, duty of States to cooperate and responsibility of States – with the need of a global environment protection.

Ke vztahu životního prostředí a kulturního prostředí

Dosud se nezhádka setkáváme s pojetím životního prostředí, v němž je za objekt jeho tvorby a ochrany považována jen příroda s výjimkou člověka, a člověk i lidská společnost jsou chápány pouze jako subjekt tohoto procesu. Komplexní a systémový přístup k problematice životního prostředí nemůže objekt tohoto procesu zužovat, naopak musí brát v úvahu i člověka a jeho sociální a kulturní prostředí, včetně vztahů mezi lidmi a společenské atmosféry.

Ve filozofické literatuře je kulturní prostředí považováno za souhrn předmětných a duchovních prvků, jež jsou v interakci se sociálním subjektem (osobností, skupinou, třídou, společností) a ovlivňují jeho tvořivou činnost a osvojování duchovních a materiálních hodnot, formování jeho duchovních potřeb, zájmů a hodnotových orientací v oblasti kultury [Chajrullajev 1985]. Jiné definice zdůrazňují hmotnou povahu kulturního prostředí a považují je za „souhrn civilizací vytvořených faktorů hmotného světa, které působí na společnost a uspokojují její kulturní potřeby“ [Vybrané pojmy 1981 : 153].

Pojem „kulturní prostředí“ je podřazen pojmu „životní prostředí“, který je širší a zahrnuje také člověkem nepřetvořené přírodní prostředí. Kulturní prostředí je částí přírody, jež je člověkem přetvořená, kultivovaná, je specificky lidským prostředím, tzv. druhou přírodou, v níž člověk žije. V tomto širším smyslu zahrnuje kulturní prostředí všechno, co nás obklopuje a je současně dílem člověka, co utváří náš životní způsob. V užším smyslu patří do oblasti kulturního prostředí samotné kulturní a umělecké předměty (výtvoř), činnosti a hodnoty (včetně společensko-kulturního vkusu a norem). Umělé kulturní prostředí se s rozvojem lidské civilizace stává pro člověka přirozeným prostředím.

Existuje vzájemná dialektická souvislost kultury prostředí, způsobu výroby, způsobu života a mezilidských vztahů. To znamená, že nejen výrobní proces, nevýrobní pracovní činnost člověka a jeho mimopracovní aktivity ovlivňují podobu kulturního prostředí, ale také kultura prostředí výrazně poznamenává způsob výroby, způsob celého lidského života a vztahy mezi lidmi při práci i v mimopracovním čase.

Kulturní prostředí v širším slova smyslu

Kulturní prostředí jako nedílná součást životního prostředí je jeho ostatními složkami ovlivňováno, ale do určité míry na ně také působí. Zvláštní postavení má proto, že nejvýrazněji spoluformuje postoj člověka (jeho vnímání, hodnotové orientace) ke skutečnosti. Jeho působení na lidský intelekt, myšlení a jednání je pro smyslově emotivní povahu tohoto prostředí nejbezprostřednější. Na jedné straně vystupuje kulturní prostředí jako oblast realizace sociálních funkcí kultury zaměřených na duchovní utváření a socializaci osobnosti, na druhé straně rozvoj osobnosti vede k další změně kulturního prostředí.

Kulturní prostředí v širším slova smyslu zahrnuje řadu oblastí, jejichž výčet není v soudobé literatuře uzavřen. U některých se dále zastavíme, ale jiné můžeme zatím pouze zmínit (např. politickou kulturu, finanční kulturu, sexuální kulturu a jejich prostředí), protože se jimi výzkum kultury u nás zatím podrobněji nezabývá.

a) Kultura práce a pracovního prostředí

Málo výzkumných prací se zatím komplexně zabývalo touto oblastí (popř. také školním prostředím). Dílčí šetření [Výsledky 1982 : 19–62 ; Šimek–Schwarz 1984 : 37–42] ukázala, že kultura prostředí našich pracovišť je značně nízká. Celkovou úroveň kultury práce ovlivňuje soubor faktorů, z nichž nejpozitivněji se uplatňuje komplex opatření zajišťujících bezpečnost a ochranu zdraví při práci. Uspokojivě je pracujícími hodnocena kvalita organizace práce, ovšem její úroveň je na jednotlivých pracovištích velmi rozdílná. Ostatní faktory ovlivňují kulturu práce a pracovního prostředí spíše negativně. Kvalita a účelnost používaných pracovních nástrojů zůstává stále problematická, zvláště u méně kvalifikovaných profesí. Nepříznivě působí obvykle fyzikálně chemické prostředí pracoviště (hluk, vibrace, osvětlení, klimatizace, tj. vlhkost, vzdušnost, tepelné poměry, prašnost, přítomnost škodlivých látek a zařízení, hygienické podmínky apod.). Nejnížší úroveň v oblasti kultury práce u nás vykazují mezilidské vztahy na pracovišti a kulturně estetické prvky pracovního prostředí (úprava a výzdoba pracoviště, design pracovních pomůcek a zařízení, barevnost apod.).

Vzhledem k tomu, že na pracovišti člověk stráví téměř polovinu probídlého času, promítá se kultura práce významně do ostatních sfér jeho života. Její zlepšování však příznivě ovlivňuje i výsledky práce samé (podle soudobých výzkumů může zvýšit kvalitu práce o 15 až 30 %). Proto zlepšování kultury práce a pracovišť není jen záležitostí péče o pracující, ale i otázkou zvyšování ekonomické efektivity podniku.

V nadcházejících 15–20ti letech se bude kultura pracovního prostředí zvyšovat pravděpodobně jen velmi zvolna a bude i nadále zaostávat za ostatními sférami lidského života. Působení odborových organizací a širší veřejnosti na vedoucí hospodářské činitele by však mohlo změnit jejich postoje k významu kultury práce a pracovního prostředí. Tyto změny by urychlilo vydání předpisů ukládajících zvyšování kulturnosti pracovního prostředí podnikům (přičemž podniky, jež by nepokryly vzniklé náklady z vlastních prostředků, by dostávaly státní dotace).

b) Kultura bydlení a obytného prostředí

V tomto prostředí realizuje člověk širokou škálu činností spadajících do všech sfér jeho časového fondu (doba nutných mimopracovních povinností a biologicko-fyziologických činností, volný čas a u některých lidí i pracovní čas). Obydli (byt) je zpravidla místem, kde člověk tráví největší část svého života. Proto kulturní úroveň bydlení a vybavenosti bytu ovlivňuje zásadně životní způsob lidí. Některé skupiny obyvatelstva, které nejsou zaměstnány ani nestudují (předškolní děti, ženy v domácnosti, invalidé, důchodci apod.) anebo pracují doma, jsou téměř výlučně formovány tímto prostředím.

Zatímco na úroveň kultury pracovišť (škol) má společnost přímý vliv, kultura bydlení a obytného prostředí je ponechána téměř výhradně vlivu samotných obyvatel a její úroveň je limitována především jejich odpovědností a kulturně estetickou připraveností. Praxe odráží tyto skutečnosti a na základě nepočetných výzkumných šetření [Pokorná–Balek 1985 ; Schwarz–Šimek 1985] ukazuje, že lidé často odsunují odpovědnost a péči o kulturu bydlení na jiné osoby ve svém okolí. Vybavují své byty promyšleně a záměrně jen základní funkční

vybaveností v době získání domu či bytu (zpravidla v souvislosti s uzavřením manželství či narozením dětí) a později (a pokud jde o předměty kulturně estetické povahy většinou v jakémkoli období života) se obklopují ve své domácnosti převážně darovanými předměty, které jsou odrazem kulturně estetického citění dárce nebo dárcovy představy o vkusu obdarovaného.

Byt bývá zařizován v relativně krátkém časovém období. Plné realizaci estetického vkusu obyvatel je přitom kladena řada překážek a omezení (sortiment nabídky, cenová dostupnost, módní uniformita), a tak jen v málo případech dochází při vybavování bytu k nejvyšší formě projevu estetického vztahu ke světu, k estetické aktivitě.

Na kulturním prostředí obydli (bytu) můžeme sledovat kromě estetického vkusu obyvatele také pečlivost, pořádek a čistotu tohoto prostředí a tvořivou aktivitu bydlících osob. Více než třetina bytů je vybavena vlastnoručně zhotovenými předměty; jen asi třetina bytů nemá žádné takové předměty ani ty, jejichž tvůrci jsou přátelé a známí.

Celkové zvyšování kulturnosti populace a prohlubování jejího estetického vztahu ke skutečnosti (zejména u dorůstající mladé generace) se v nejbližších desetiletích promítne do vyšších nároků obyvatelstva na kulturní úroveň prostředí obydli, resp. bytu. Toto prostředí se však nebude moci podstatně zlepšovat, nebude-li mít obyvatelstvo možnost výběru kvalitních předmětů bytové vybavenosti na vnitřním trhu v dostatečně pestrém sortimentu či nebude-li moci své estetické potřeby snadno uspokojit v rámci vlastní zájmové tvůrčí činnosti (za předpokladu dostatku materiálů ke zpracování, pracovních nástrojů, prostoru apod.). Pozornost bude také nutno věnovat usměrnění potřeb v této oblasti systematickým výchovným působením celé řady subjektů (rodíče, škola, další vzdělávací instituce, hromadné sdělovací prostředky apod.), aby nároky na kulturnost obytného prostředí stoupaly žádoucím směrem. Jestliže toto působení bude málo účinné, lze předpokládat, že zvětšující se rozpor mezi úsilím o kulturnost a snahou o přepych při zařizování bytu se bude dále prohlubovat.

c) Kultura prostředí mimopracovních povinností a sféry služeb

Tato oblast kulturního prostředí (mimo obydli, byt a mimo pracovní prostředí) není dosud odborně zmapována. Podle drobných sond lze usuzovat, že v této oblasti není kulturnost na příliš vysoké úrovni a je rovněž omezována možnostmi, které nabízí obslužná sféra (obchod, služby, hygienické, zdravotnické, vzdělávací a jiné instituce). Tyto instituce by měly zvýšit odpovědnost za kulturní úroveň svého prostředí.

Kulturnost této oblasti se bude zřejmě pronikavě zvyšovat, avšak je nutno počítat s tím, že bude doprovázena podstatným zvýšením finančních nákladů za použití příslušných služeb. To může ovlivnit dostupnost těchto služeb pro některé skupiny obyvatelstva, popřípadě se to může odrazit v obtížnější finanční dostupnosti kulturních hodnot v jiných životních oblastech. Tyto negativní společenské jevy by mohla překlenout promyšlená opatření sociální politiky.

d) Kultura činností volného času a jejich prostředí

Tato oblast zahrnuje širokou škálu různých typů prostředí podle rozličných činností, jež se v nich provozují (např. sportovní, technicko-manuální, kutilské, pěstitelské, chovatelské, politickoorganizátorské, umělecké, rekreační, cestovatelské, sdružovací, vzdělávací, sběratelské a další činnosti). Úroveň kultury těchto prostředí je tedy různá, v průměru však vyšší, než u všech dosud uvedených typů prostředí. V těchto prostředích lze provozovat buď aktivní činnosti (vytváření a přetváření kulturních hodnot), nebo pasivní činnosti (pouhé přijímání, resp. vnímání kulturních hodnot), anebo oba tyto typy současně. Takové činnosti lze

provozovat v kulturních zařízeních v širokém slova smyslu (různá společenská, rekreační, sportovní, tělovýchovná, turistická, sdružovací, politickovýchovná a podobná zařízení, cestovní kanceláře, kluby a klubovny, politické a společenské organizace aj.), nebo v kulturních zařízeních v užším slova smyslu (kulturní a kulturně výchovná zařízení, mimoškolská vzdělávací zařízení, klubová zařízení apod.) či v rámci obytných domů, bytů anebo soukromých rekreačních objektů.

V běžném povědomí lidí je právě od oblasti volného času očekáváno estetické působení a vysoká kulturní úroveň. Avšak ani v této oblasti není této úrovně velmi často dosahováno (např. v prostorách určených pro zájmovou činnost různého druhu, pro moderní formy vzdělávání apod.). Nejvyšší úroveň vykazuje prostředí sportovních a tělovýchovných zařízení (zejména sauny, plavecké bazény a sportovní haly).

I v této oblasti nelze v nejbližších desetiletích počítat s radikálním zvýšením kulturně estetických kvalit. Toto zvýšení bude sice vyvoláváno růstem společenských tlaků odpovídajícím tempu formování rozvinutých kulturních potřeb osobnosti průměrného člověka československé společnosti, avšak vedle toho bude limitováno materiálním vybavením uvedeného prostředí (např. vybaveností dílen pro zájmovou rukodělnou činnost) a nedostatkem prostorů.

Kulturní prostředí v užším slova smyslu

Kulturní prostředí se v tomto smyslu vztahuje k odvětví kultury. Dále se zmíníme o třech jeho důležitých složkách (kulturní objekty a zařízení, kulturní vybavenost, kulturní vztahy mezi lidmi), přičemž do tohoto vymezení patří i prostředí v jednotlivých subsystémech odvětví kultury (profesionální umění, kulturně výchovná činnost, knihovnictví, galérie a výtvarnictví, památková péče, muzejnictví, archívnictví, hromadné sdělovací prostředky, zájmové kulturní organizace, kulturní prostředí mimo kulturní instituce) [Schwarz 1988 : 15–17].

A. Kulturní objekty a zařízení

Stav prostředí kulturních objektů můžeme posuzovat podle několika hlavních kritérií:

1. Stáří objektů, jejich stavební stav a nutné opravy

Průměrný stav kulturních objektů je varovný. Téměř polovina zařízení je umístěna v budovách postavených před rokem 1900. V nejbližších 15 až 20ti letech lze očekávat velmi vysoké nároky na opravu a údržbu kulturních zařízení (asi třetina nebyla v posledních desetiletích podstatněji opravována).

2. Výstavba nových kulturních zařízení

Nová zařízení nejsou budována podle jednotného a koordinovaného systému, často nejsou respektovány příslušné technicko-hospodářské a plánovací ukazatele, projekty staveb jsou v průběhu výstavby nezdravě redukovány pro nedostatek investičních prostředků. Stavby jsou dokončovány zpravidla s použitím prostředků, s nimiž nebylo v projektu počítáno, často v situaci, kdy zařízení je již částečně v provozu. Při zachování dosavadních principů investiční politiky nelze v nejbližších desetiletích očekávat výrazné zvýšení počtu nových kulturních zařízení. Pokud by však v rámci přestavby v ČSSR byly zrušeny investiční limity a pokud by kulturní zařízení byla výrazně zainteresována na dosahování vyšších příjmů, došlo by pravděpodobně k budování většího počtu těchto zařízení. Jejich výstavba se soustředí do větších měst a jen sporadicky do střediskových obcí místního významu. Je však žádoucí vyrovnat dynamiku růstu investic na výstavbu nových kulturních zařízení na úroveň investiční dynamiky v jiných odvětvích.

3. Účelnost, vybavenost a kulturně estetické působení

Účelnost a estetické působení zařízení je snižováno tím, že stavby jsou často dokončovány podle toho, jaký materiál a kolik prostředků je právě k dispozici. Tyto příčiny se také uplatňují při pořizování vnitřního vybavení, které vždy neodpovídá původní architektonické koncepci zařízení. Stále se setkáváme s kulturními domy s velkým sálem, v nichž chybí klubovny a dílny pro zájmovou činnost. Stavební úřady by si před vydáním stavebního povolení k výstavbě kulturního zařízení měly vždy vyžádat stanovisko kompetentní ústřední nebo krajské kulturní instituce, která by měla odpovídat za zachování funkční a estetické úrovně stavby. Většina kulturně výchovných zařízení nejmenší kategorie buď vlastní prostory s velmi jednoduchým a zastaralým vybavením, nebo využívá prostory jiných institucí zařízené k jinému účelu. V obou případech to negativně ovlivňuje účelnost a estetický dojem.

4. Prostorová dostupnost zařízení

Dosažitelnost kulturních zařízení s výjimkou knihoven je u nás v průměru stále obtížná. Z celkového počtu 4 571 obcí (měst) v ČSR je lidová knihovna umístěna v 4 445 obcích. Avšak další kulturní zařízení (kromě knihovny) má pouze 653 obcí. Bez jakéhokoli kulturního zařízení je přitom 126 obcí. Všechny základní typy kulturních zařízení (kulturní dům nebo jiné kulturně výchovné zařízení klubového typu, knihovna, kino, divadlo a galerie) má pouze 9 obcí (měst) v ČSR (údaje FSÚ z r. 1981). V některých typech výkazů uvádějí národní výbory jako kulturní zařízení i instituce, které nevyvíjejí prakticky žádnou činnost (nejčastěji osvětové besedy). Zcela nedostatečné je vybavení specializovanými kulturními zařízeními, zejména těmi, jež jsou určena pro zájmovou manuální a vědeckotechnickou tvořivost (s ateliéry, dílnami, zkušebnami, cvičebnami apod.). Dostupnost zařízení je kromě toho ovlivňována i dopravními možnostmi. Jízdní řád prostředků hromadné dopravy je sestavován především s ohledem na potřeby dojížděky do zaměstnání. Doprava za kulturou ve večerních hodinách a ve dnech pracovního volna často není zajištěna. Obyvatelstvo je v těchto případech odkázáno na soukromé dopravní prostředky. Na odstranění těchto překážek bude záviset zpřístupnění kulturních zařízení veřejnosti v širší míře.

B. Kulturní vybavenost

a) Kulturní vybavenost osob a domácností

Proces uspokojování kulturních potřeb obyvatel probíhá převážně mimo kulturní zařízení, nejčastěji doma. Tato disproporce je řadu let výrazně větší, než je společensky žádoucí. Dokumentují to také výdaje domácností i jednotlivců na kulturní předměty, jež byly v sedmdesátých letech čtyřikrát až pětkrát vyšší než na kulturní služby. Tento poměr se stále zhoršuje. Také množství volného času věnovaného návštěvě kulturních zařízení je stále mnohonásobně nižší než množství volného času věnovaného kulturním činnostem mimo kulturní zařízení, především doma.

Kvantitativní úroveň vybavenosti domácností předměty specificky kulturní povahy je u klasických předmětů dobrá, u technických novinek však nízká. U kvalitativní úrovně je tento rozdíl opačného charakteru, klasické předměty jsou převážně nemoderní konstrukce. Kvalita vybavenosti však přirozeně odráží nabídku maloobchodu.

Téměř ve všech domácnostech je dnes rozhlasový přijímač a televizor, stereopřijímač však jen v necelé polovině domácností, barevný televizor asi ve třetině domácností.

Zhruba dvě třetiny domácností vlastní knihovnu s více než 100 knihami. Více než polovina domácností má fotoaparát, reprodukce uměleckých obrazů a drobné umělecké předměty. Bez mála polovina domácností je vybavena magnetofonem (stereofonním jen asi čtvrtinou) a originály obrazů. Telefon je zaveden asi ve třetině domácností (převážně ve městech). Asi

třetina domácností má k dispozici hudební nástroj, tentýž podíl domácností může používat gramofon (většinou stereofonní), zhruba pětina domácností disponuje elektronickou minikalkulačkou či psacím strojem. Předměty technické povahy jsou však z velké části konstrukčně zastaralé, umělecké předměty mají často spornou uměleckou úroveň. Vybavenost moderní elektronikou je velmi nízká a rozšiřuje se jen pomalu (videozáznamové zařízení má necelé 1% domácností, osobní počítač asi 4%, přehrávač kompaktních desek ještě menší podíl apod.).

Z pomůcek pro zájmovou mimouměleckou činnost vlastní více než polovina domácností šicí či pletací stroj, asi třetina domácností má zařízení dílnu (hlavně na venkově a v menších městech) a přibližně 15% domácností je vybaveno sekačkou na trávu (převážně na venkově) či soustruhem.

Do budoucna lze očekávat jen pozvolné změny ve vybavenosti domácností předměty kulturní povahy, třebaže se tato vybavenost ve všech položkách trvale zvyšuje. Do roku 2010 e úplně nasytí pouze vybavenost rozhlasovými přijímači a televizory a téměř úplná bude vybavenost fotoaparáty, magnetofony, gramofony, knihovnami s více než sto svazky, reprodukcemi obrazů a drobnými uměleckými předměty. Stoupne vybavenost kulturními předměty elektronické konstrukce, avšak poptávka po kvantitě a zejména kvalitě se těžko uspokojí. Rychleji bude růst podíl domácností vybavených dvěma a více předměty téhož druhu. To úzce souvisí mimo jiné s rozšiřováním různých forem rekreačního bydlení a vybavováním rekreačních domácností. Již dnes se to projevuje v jejich zvýšené vybavenosti radiopřijímači a televizory, zvláště přenosnými, v příštím dvacetiletí dále očekáváme zvýšení vybavenosti také drobnými uměleckými předměty, magnetofony a knihovnami nad sto svazků. Naproti tomu zatím nedošlo k vybavování rekreačních osad ani kulturními zařízeními, ani předměty kulturní povahy pro kolektivní kulturní život, s jejichž zajišťováním je nutno počítat v nejbližších desetiletích.

Novinky se budou pravděpodobně rozšiřovat poměrně pomalu. Bariérou rychlejšího vybavování domácností bude i nadále nedostatečné zásobování (jak kvantitativně, tak kvalitativně), vysoké pořizovací ceny a nedostatek prostoru v bytech.

K řešení této situace by přispělo, kdyby se některými z těchto předmětů urychleně vybavila kulturní zařízení, popřípadě zřídily veřejné půjčovny alespoň některých z těchto předmětů za přiměřený poplatek (zejména originálů obrazů, videozařízení, hudebních nástrojů, osobních počítačů apod.).

b) Kulturní vybavenost veřejných prostorů a prostranství

Za jejich vybavování odpovídají v ČSSR územní orgány národních výborů, popřípadě vlastníci příslušných prostorů a ploch, na něž má veřejnost přístup. Vybavování je ovšem závislé na objemu prostředků, jež má vlastník k dispozici. Odhadujeme, že jeho tempo bylo v ČSR nejvyšší koncem šedesátých a počátkem sedmdesátých let. Nepříznivý je stavební a dispoziční stav některých veřejných objektů a prostorů (neudržovaný domovní fond – hlavně ve větších městech, zastaralé a nedostatečně udržované inženýrské sítě, nedostatečný úklid, nedostatek zeleně, špatná údržba komunikací všeho druhu, hluková zátěž apod.). Urbanizační řešení našich sídel je někdy problematické. Za zvláště nepříznivé považujeme, že se setkáváme i se zanedbanými prostory, v nichž je vychovávána mladá generace.

Při posuzování kvality veřejných prostranství se můžeme opírat o poměrně dostatečné informace a zkušenosti, avšak o prostředí uzavřených prostor máme zatím velmi málo souhrnných poznatků. Komplexní výzkum stavu a vybavenosti veřejných prostorů a prostranství nebyl dosud proveden.

Další vývoj na tomto úseku bude závislý na dostatku invenčních architektonických návrhů,

na uvědomělosti a ochotě odpovědných institucí a osob a na dostatku finančních a materiálových zdrojů. Přitom jde o tu část kulturního prostředí, která veřejnost formuje velmi hluboce, trvale a která je současně nejzřetelnější vizitkou obce, města, národa i státu.

c) Kultura mezilidských vztahů

Kulturní prostředí není ovšem vytvářeno jen hmotnými podmínkami kulturních objektů, bytů, rekreačního bydlení apod., ale také kulturní atmosférou (klimatem), náladou, která ve společnosti a jejích částech panuje. Stav a kvalita hmotných kulturních podmínek tuto náladu do značné míry může ovlivňovat, ale teprve dobrou kulturně společenskou atmosférou se určité kulturní prostředí zhodnocuje a nabývá konečný společenský charakter.

Tato atmosféra bývá určována především vztahy mezi lidmi v konkrétní společenské skupině a situaci. Nemůže nám nebyť lhostejné jen hmotné životní prostředí (např. jakou pijeme vodu, jaký dýcháme vzduch), ale také duchovní životní prostředí (v jaké mezilidské atmosféře pracujeme, nakupujeme, dopravujeme se, odpočíváme atd. a jakým ideovým cílům se věnujeme). Zanedbáváním kterékoli z obou těchto stránek se vystavujeme nebezpečí výskytu fyzických, duševních anebo sociálních chorob. Zatímco narušování hmotného prostředí se na lidech projevuje zprostředkovaně, narušené vztahy mezi lidmi zasahují lidské okolí bezprostředně [Schwarz a kol. 1983 : 55–63].

O současném stavu mezilidských vztahů v našich podmínkách jsme informováni jen rámcově, protože dosud nebyly předmětem soustavnějšího celospolečenského zkoumání. Dílčí průzkumy však signalizují problémy ve vztazích mezi lidmi jak na pracovištích, tak v mimopracovní době, především při obstarávání mimopracovních povinností, v rodinách, ve volném čase apod. Třebaže značná část problémů je vyvolána vnějšími podmínkami, zůstává převážná část konfliktů v mezilidských vztazích řešitelných v rovině osobnostní, sociálně psychologické a sociální. Zlepšení vztahů mezi lidmi předpokládá dlouhodobé účinné výchovné působení na převážnou většinu členů společnosti a jejich získání pro vytváření kulturní společenské atmosféry mezilidských vztahů.

Závěrem

V souvislosti se snižováním kulturní, estetické a rekreační hodnoty krajiny a se zhoršováním životního prostředí dochází ke snižování pocitu celkové životní spokojenosti a pohody. Tento vliv se projevuje ve všech oblastech lidského života. Jedním ze závažných jevů, který spoluvyvolává tuto nespokojenost, je nedostatečné rozmístění kulturních zařízení v určitém území a jejich neúplná vnitřní vybavenost ke kulturním činnostem. Důsledkem toho jsou intenzivnější kulturní činnosti v bytech a v objektech individuální rekreace, jež však nestačí potřebu těchto činností kvalitativně i kvantitativně uspokojit. K tomu přistupuje i fakt, že ČSSR má ve srovnání se zahraničím malý podíl rodinných domků. Má však větší podíl rekreačních domků, chat a chalup, které ovšem leží zpravidla v kulturně méně vybaveném území. Důraz je obyvatelstvem pokládán na ty životní oblasti a kulturní činnosti, jež lidé mohou bezprostředně ovlivnit, popřípadě vlastním přičiněním zabezpečit (např. odívání).

Zamyslíme-li se nad důvody nedobrého stavu kulturního prostředí v ČR, můžeme na základě dosavadních výzkumů vyslovit hypotézu, že existují tři hlavní oblasti příčin:

1. Ekonomické důvody

jsou složitým komplexem příčin bránících lepšímu uspokojování kulturních potřeb především ve sféře řízené národními výbory (kulturní zařízení společenských organizací a družstev jsou nesrovnatelně lépe ekonomicky zajištěna).

2. Kádrové důvody

zahrnuji nejen problémy v profilu kulturních pracovníků, ale všechny osobnostní nedostatky naší populace, včetně nedostatku kvalifikovaných vůdčích osobností na všech společenských úrovních, nedostatku uvědomělého přístupu obyvatel k problematice kulturního prostředí apod.

3. Nedostatky v řízení

vycházejí z nedostatečného využívání moderních vědecky podložených metod řízení (včetně využití nejnovějších technických a informačních prostředků). Celý systém řízení je málo pružný a nedostatečně schopný prosadit opatření zajišťující tvorbu a ochranu kulturního prostředí.

Další výzkum životního a kulturního prostředí by bylo potřebné zaměřit zejména shora uvedenými směry. Snahou by mělo být nejen globální studium celospolečenských jevů tohoto typu, ale průzkum územního rozložení kulturních jevů a objektů s cílem odhalit regionální odlišnosti a zvláštnosti kulturního prostředí. Již dosavadní výzkumy například ukazují, že oblasti se špatným nebo méně kvalitním kulturním prostředím jsou identické s oblastmi celkově narušeného životního prostředí (např. severočeský pás, ostravská aglomerace apod.).

Obyvatelstvo se bude snažit vyhledávat a preferovat vyhovující prostředí, ale jeho oblast se bude úměrně zhoršování životního prostředí stále vzdalovat od velkých sídel. Lze tedy očekávat rozšíření kulturního života (vázaného zčásti na rekreaci) mimo velká sídla za okraje aglomerací do podhorských a horských oblastí. Současně bude ještě delší dobu pokračovat centralizace kulturních zařízení spolu s pokračující koncentrací obyvatelstva do sídelních aglomerací, což povede k zániku některých nejmenších sídel a k zeslabení kulturní činnosti v malých lokalitách, kde se kulturní život v důsledku toho soustředí do soukromí.

Vzhledem k tomu, že bytový problém nebude ve velkoměstech vyřešen ani do roku 2010, bude to další překážkou zintenzívnění kulturních aktivit velkoměstského obyvatelstva. Možnosti pro kulturní život se rozšíří pouze v centrech velkých sídel po jejich renovaci a přestavbě. Dostupnost kulturních příležitostí se zlepší také ve středně velkých městech. Pozitivní roli sehraje i zvyšování prostorové mobility obyvatelstva.

Obdobně s tím, jak se úroveň péče o životní prostředí stala v průběhu posledních 15ti let jedním z rozhodujících faktorů růstu životní úrovně, zvýší se v příštích letech i význam kulturního prostředí, jež se rovněž podílí na celkovém životním standardu. Kulturní prostředí se bude stávat stále svěbytnějším a nepostradatelnějším prvkem lidského způsobu života. Způsob života představuje v této souvislosti dynamický proces, v němž lidé v průběhu uspokojování svých potřeb a zájmů reprodukuji a tvůrčím způsobem přetvářejí životní prostředí (přírodní, pracovní, ale také kulturní atd.) i sami sebe. Kulturní prostředí je součástí předmětné roviny způsobu života, životních podmínek, které životní způsob konkrétní populace podmiňují a současně jsou životním způsobem podmiňovány. Lze oprávněně předpokládat, že postavení kulturního prostředí se v kontextu životních podmínek a životního způsobu do roku 2010 výrazně upevní, takže na ně bude nevyhnutelně nutné brát ve všech směrech zásadní ohled.